

justament amb la mateixa grafia es troba *Monseraz* NL en una altra lírica portuguesa del S XIII, en el *Cancionero da Vaticana*, n.º 960, i és coneguda la considerable propagació monàstica que tingué per aquelles terres el culte de la Verge de Montserrat i les seves llegendes (en recordo un monestir a Cintra); bé podria ser, doncs, també, que en aqueix *monasterio Rocas* de 1002 (que, per cert, ni sabem on era situat) es tracti encara, en el fons, de les penyes montserratines

En tot cas el contrast en la difusió i arrelament toponímic, entre les terres catalanes i les altres hispàniques, és enorme. Comprovo que en tot el territori portuguès no hi ha ni una sola municipalitat o «freguesia» que porti un nom format amb *roca* o derivats; hi ha, això sí, en les seves costes continentals i insulars alguns *Cabo da Roca*, sobretot el de Lisboa, però és clar que això és un nom posat per navegants que freqüentaven el Mediterrani, fossin portuguesos o andalusos o catalans.

En el domini de la llengua castellana, no hi ha gaire més com s'ha d'esperar en un mot tan important, no en manquen topònims derivats en diverses regions, especialment a Galícia, i algun a Almeria, Extremadura i Santander (Madoz, *Dicc. Geogr.*, s. v. *Roc* i *Roqueta*), però llur nombre total és incomparablement més reduït que el dels que registra el mateix Madoz en el territori, molt més petit, de llengua catalana, i la diferència s'agreuja en grau formidable si hi afegim la toponímia menor. Contrast que denuncia la distinta mesura de vitalitat en el llenguatge popular. El mateix demostra l'escassetat de derivats que té *roca* en castellà envist la gran riquesa en la nostra llengua; i encara, en alguns que hi ha, és manifest llur caràcter de francesismes o catalanismes recents (*rocalla*, *rocalloso*, *roqueta*, *castillo roquero*). És característic el fet que el castellà normal no ha admès *rocoso* fins a 1925, i perquè l'imposaren a l'AcadEsp. la gent de Cuba (FdoOrtiz, 1920) i altres d'Amèrica on l'havien introduït la gent de mar.

Tot comprova doncs l'afirmació, que ja vaig fer en el DCEC, que el cast-port. *roca* és un intrús, si bé ja antic, que s'hi introduí en part des del cat. i part des de la llengua d'oc. Des de les llengües romàniques el mot va passar a d'altres de veïnes: des del fr. normand *roke* a l'angl. *rock* [S. XIV], des de *roche* al neerl. *rots*, des del gascò al basc *arroka* (cf. infra), i des del català o el genovès al sard *rocca* o *arrocca*³

En tot cas l'antiguitat del mot a la Romània està ben comprovada: 1.ª per testimonis primerencs que ja citava jo en el DCEC: el carolingi de fi S. VIII, i una glossa «*Syrtes*: ardua loca sive *roccae* in mare» de la col·lecció de glossaris virgilians (CGL IV, 463.42; per a la transmissió i explicació filològica, cf. CGEmend VII, 261 i 327); Rohlf's (en una nota interessant sobre el mot, a propòsit del DCEC, *Festschr. Gamillscheg* 1957, 506n i 503-4) afegeix que *Rocca* ja es troba com a nom d'un terrisser en una àmfora antiga de l'encontrada de Reims (CIL XII, 10002.429), cosa que hem d'interpretar com un sobrenom allusiu a l'ús professional de pedra calcària o argilosa, tenint en compte

que també es troba un *cognomen* romà *Petra*

2.ª la difusió a llengües veïnes, incloent-hi particularment les cèltiques insulars: val a dir que en aquestes no ho podem pendre com indicatiu d'existència en el paleo-cèltic; com ens garanteix Thurneysen (*Keltorum*, p. 77), l'irl. i gaèl. *roc* són manlleus moderns de l'anglès, i el bretó *roc'h* f., s'hagué de pendre del gallo-romànic, però des d'una data molt antiga, tenint en compte el tractament de la -cc-, i la forma anòmala del seu plural, *reier* (Hémond, *Gramm Bretonne*, 85, on esperariem **rec'hier*, ibid., p. 21), 3.ª la seva gran extensió en la Romània, puix que només hi ha restat estrany el reto-romànic (on hi ha *crap* i mots d'un altre origen); i el romanès pròpiament dit (on sobre viu *RUPES*, i s'hi han introduït altres mots), i encara aquí figura en el romanès de Macedònia, prova, doncs, que també era antic en la part occidental dels Balcans.

En fi tenim un indicatiu que no fou estrany al mossàrab, puix que l'Anònim botànic sevillà, de c. 1100, ens informa que l'*anisûn sabri* (= 'anis de roca') rebia entre altres noms el de *rûqus* —o sigui *rocós*—, «en el nostre *garb*»; això no hem d'entendre-ho, com fa Asín (*Glos Bot*, p. 306), 'en l'Algarve', car en àrab el mot significa només 'Occident', i per tant es pot referir a tota la Península o a l'Àfrica magrebina; no és gaire fàcil en data tan antiga, quan els nostres no passaven de l'Ebre, que això sigui un manlleu del català, però deu ser un mot del mossàrab oriental, del que fou després la Corona catalano-aragonesa.

L'origen últim de *roca* sembla ser un problema insoluble, que tothom emprèn amb aire desanimador. L'única cosa clara i evident és que el tipus **RÖCCA* s'ha d'atribuir a una llengua pre-romana, car de seguida es veié que la base **RŪPICA* imaginada per Diez (ll. *rûpes*) era de la més evident impossibilitat fonètica en qualsevol de les llengües que tenen el mot (després no hi ha insistit ningú més que el frívol i maniatc Harri Meier)

Ettmayer (RFgn XLIII, i ja abans XIII 837, xv 801) proposà partir d'un gr. *ῥῶξ*, però és abusiu dir que això tinguí el significat de 'esclatxa, badaluc de roques' («fels, kluft, dann auch fels» com fa Wartburg, que sempre grecòman, s'hi adhereix amb reserves, FEW x, 1962, 440a59ss.): en primer lloc es tracta d'un hapax en grec, del cant antepenúltim de l'Odissea, en què es descriu com Ulisses, Telèmac i llurs dos companys ataquen per sorpresa els pretendents, penetrant per una via inopinada en el palau de Penèlope, *ἀνὰ ῥῶγας μεγάροιο*; dels homeristes uns callen (res en les gramàtiques homèriques de Chantraine i de Lejeune), els altres dubten i discrepen sobre el significat. Liddell i Scott, tot advertint que el mot és «dubious» suggereixen «the narrow entrances or passages leading to the hall»; Bailly i d'altres suposen els finestrals. Ja es veu que això no serveix en l'aspecte semàntic tan poc com en el lexicològic.

És veritat que 1200 anys després (c. 200 d. J. C.) apareix un altre hapax⁴ *ῥῶξ* en Clement d'Alexandria, en el sentit de 'fragment, objecte trencat' («a broken bit, fragment», Lidd-Sc., 1369b) del qual ho recollí el